

- Окорокова В. В. Модель віртуальної людини доби постмодерну. Філософія та політологія в контексті сучасної культури. 2018. Т. 10. № 1-2 (22). С. 38-44.
- Окорокова В. В. Віртуалізація реальності в сфері кінопростору. Історіосфера : матер. XVII наук. конф. / Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського (Одеса, 08-09 квіт. 2022 р.). Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2022. С. 28-31.
- Тарасюк Л.С. Війна за ідентичність: завдання освіти / VI «Modern ways of solving the problems of science in the world». Польща, 13-15 лютого, 2023. Варшава, С. 308-315.
- Харитонов О. І., Харитонов Є. О. Віртуальний світ, віртуальна особистість і симулякри. Цифрова трансформація та цифрова економіка в умовах воєнного стану: аспекти інтелектуальної власності. С. 220-224. URL: http://oklander.info/wp-content/uploads/2022/06/237_doclad.pdf#page=221 (дата звернення: січень 2024).
- Штанько В. І. Віртуальний комунікативний простір і проблеми самоідентифікації особистості. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Теорія культури і філософія науки. 2012. № 1029 (1), вип. 47. С. 5-12.

DOI: 10.61718/sgv59.03

УДК 351.86:614.8:004.056:005.334(477)(063)

Петро Яшук

ORCID: 0009-0009-9367-0604

Науково-практичний центр «Вітальна безпека»

Громадська організація «Асоціація лікарів Хмельниччини»

Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Анатолія Назаренка

ВІТАЛЬНА КОМПОНЕНТА СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ: ВИКЛИКИ, РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

У статті аналізується вітальна компонента соціально-гуманітарної політики як ключовий чинник збереження життя, здоров'я та гідності людини в умовах воєнних і кризових загроз. Показано взаємозв'язок вітальної, гуманітарної та інформаційної безпеки, а також визначено роль інформування населення у зниженні ризиків і формуванні суспільної стійкості. Особливу увагу приділено аналізу методологічних засад, профілю ризиків у сферах охорони здоров'я, освіти, інформаційного простору й інституційного управління. Обґрунтовано перспективи інституціоналізації вітальної компоненти у стратегічних документах, розвиток міжвідомчої взаємодії, кадрового потенціалу та партнерств з громадським і приватним секторами. Зроблено висновок про те, що запровадження вітальної компоненти в політику, освіту й науку є необхідною умовою підвищення стратегічної спроможності системи державної безпеки України. Ключові слова: вітальна безпека, вітальна компонента, соціально-гуманітарна політика, гуманітарна безпека, інформаційна безпека, державна безпека, національна безпека.

Сучасний соціально-гуманітарний розвиток відбувається в умовах масштабних і багатofакторних загроз, що безпосередньо впливають на життя та здоров'я людини. Воєнний стан в Україні, зумовлений агресією проти держави, висуває в центр наукових і практичних дискусій питання збереження людського потенціалу, захисту гідності, прав і свобод громадян. За таких умов особливої актуальності набуває вітальна компонента соціально-гуманітарної політики, яка визначає безпекові, медичні та соціальні засади виживання і розвитку людини та спільнот.

З огляду на те, що гібридні загрози поєднують воєнні, терористичні, інформаційні та економічні впливи, безпека життя постає не лише індивідуальним, а й суспільним і державним пріоритетом. Дезінформація, поширення панічних наративів і маніпулятивний вплив на свідомість підривають основи соціальної стабільності, що безпосередньо відбивається на рівні гуманітарної безпеки.

Отже, ключовим завданням сучасних стратегій стає не тільки оборона територіальної цілісності, а й забезпечення вітальної безпеки особистості та громади шляхом інтеграції відповідних підходів у політики охорони здоров'я, освіти, соціального захисту та інформаційного простору.

Щоб окреслити предмет аналізу, насамперед конкретизуємо понятійно-категоріальний апарат. Вітальна безпека охоплює комплекс знань і заходів, спрямованих на збереження життя та здоров'я людини в умовах кризових і воєнних загроз; вона інтегрує медичний, правовий, освітній і соціальний виміри та слугує універсальною основою стійкості суспільства. У тісному зв'язку з нею перебуває гуманітарна безпека, що відображає стан захищеності особи й спільнот від обмеження доступу до базових благ і послуг, водночас передбачаючи повагу до гідності та недискримінацію.

Важливим складником є також інформаційна безпека: у цифрову добу загрози мають не лише фізичний, а й комунікативний характер.

Тому складовою вітальної компоненти політики є інформування населення, що повинно здійснюватися своєчасно, достовірно та доступно для всіх категорій громадян. Інформування виступає як превентивний інструмент зниження ризиків і забезпечення готовності суспільства до дій у надзвичайних ситуаціях.

На основі поєднання цих понять можна визначити операційне **поняття «вітальна компонента соціально-гуманітарної політики»**. Це поняття означає інтегрований комплекс принципів, знань і практичних заходів, спрямованих на збереження життя та здоров'я людини, її гідності й соціальної стійкості в умовах кризових і воєнних загроз. Термін «вітал» походить від латинського *vita* – «життя», що підкреслює фундаментальність цієї категорії як безпеки самого існування. У межах соціально-гуманітарної політики вітальна компонента охоплює захист уразливих груп, забезпечення доступу до медичних і соціальних послуг, протидію інформаційним загрозам та формування культури готовності населення до дій у надзвичайних ситуаціях. Таким чином, ідеться про цілісну сукупність заходів, принципів і стратегій, спрямованих на збереження життя і здоров'я, гарантування гуманітарної та інформаційної безпеки й створення умов для стійкого розвитку навіть у кризових обставинах.

Подальший виклад присвячено теоретико-методологічним засадам. Вітальна компонента є за своєю природою міждисциплінарною: правові науки визначають гарантії захисту життя і здоров'я; медицина забезпечує практичні механізми охорони здоров'я та готовності до реагування; соціологія і психологія пояснюють поведінкові реакції, рівень довіри й соціальної солідарності; безпекознавство оцінює спектр воєнних та терористичних загроз; публічне управління координує інституційну взаємодію. Методологічну основу становлять системний аналіз (виявлення взаємозв'язків між воєнними, соціальними й інформаційними чинниками), сценарний підхід (прогнозування криз і підготовка алгоритмів реагування), оцінювання вразливостей (ідентифікація чутливих груп) і логіка збереження людського потенціалу, що ставить у центр підтримку життєздатності суспільства за будь-яких умов.

Такий підхід узгоджує короткострокове реагування з довгостроковими стратегіями формування культури безпеки та стійкості.

У цьому методологічному ракурсі доцільно окреслити стан проблеми та ключові виклики. Система соціально-гуманітарної політики, що формувалася переважно у мирний час, нині має оперативно адаптуватися до надзвичайних умов. Йдеться про воєнні та терористичні загрози з руйнуванням інфраструктури й людськими втратами; про гуманітарні кризи, зумовлені внутрішнім переміщенням населення і втратою доступу до житла, медицини та освіти; про дефіцит достовірної комунікації, який створює вакуум довіри та живить чутки; про гібридні інформаційні атаки, спрямовані на дестабілізацію та паніку; нарешті, про додаткові ризики для вразливих груп – дітей, осіб з інвалідністю, літніх людей, внутрішньо переміщених осіб, постраждалих від насильства. Комплексність цих викликів поєднує воєнний, гуманітарний та інформаційний виміри й вимагає відповідної архітектури політики.

Розгортання зазначених викликів закономірно приводить до необхідності профілювання ризиків у ключових секторах. У сфері охорони здоров'я первинними стають загрози безперервності медичної допомоги: дефіцит кадрів і лікарських засобів, руйнування інфраструктури, перенавантаження системи, а також критичні ризики для невідкладної та паліативної допомоги й мобільних сервісів у прифронтових і віддалених регіонах. В освіті та просвіті загрозами є переривання навчального процесу, зниження рівня безпекових компетентностей і нерівність доступу, що послаблює адаптивність суспільства. В інформаційному просторі масштабні кампанії дезінформації, кібератаки та цілеспрямоване формування панічних наративів підривають гуманітарну безпеку, особливо вражаючи найуразливіші групи. Інституційні ризики зумовлені недостатньою координацією між органами влади, дублюванням функцій, повільністю рішень і браком ресурсів, що знижує ефективність реагування.

На підставі такого профілю доречно перейти до окреслення перспектив розвитку та політик впровадження. Насамперед ідеться про інституціоналізацію вітальної компоненти на рівні стратегічних документів у сферах національної безпеки, громадського здоров'я, освіти, соціального захисту та інформаційної політики. Ключем до дієвості є міжвідомча взаємодія, яка запобігає дублюванню функцій і забезпечує цілісність заходів.

Вагоме місце посідає сучасна система інформування населення – стандартизовані кризові комунікації, багатомовність, доступність для осіб з інвалідністю, використання цифрових каналів і співпраця з громадами та громадським сектором.

Паралельно необхідно розвивати кадровий потенціал через безперервний професійний розвиток, симуляційні тренінги та уніфіковані протоколи дій. Важливо також розширювати партнерства з неурядовими організаціями й приватним сектором – для адресної підтримки уразливих груп, фінансування інновацій та впровадження технологічних рішень.

Щоб перевести ці наміри у керовану практику, потрібна прозора система моніторингу та оцінювання. Її ядро становить вимірювання витривалості систем і спільнот у кризах: готовність медичних закладів, здатність освітніх і соціальних інституцій забезпечувати безперервність послуг, рівень поінформованості громадян щодо алгоритмів дій, залученість громад до програм безпеки.

Додатково оцінюється масштаб охоплення населення достовірною інформацією та динаміка зниження запобіжних втрат, пов'язаних із дезінформацією чи неготовністю. Принципи доказовості, незалежного аудиту якості та відкритого оприлюднення результатів підвищують довіру та забезпечують можливість своєчасної корекції політики. Гармонізація з міжнародними підходами (методології ВООЗ, Ради Європи, ЄС) уніфікує показники й робить результати порівнюваними.

Підсумовуючи викладене, вітальна компонента соціально-гуманітарної політики постає ключовим чинником стійкості суспільства в умовах багатовимірних загроз. Її сутність полягає в інтеграції гуманітарної та інформаційної безпеки з практиками охорони здоров'я, освіти і соціального захисту, а також у формуванні довіри через прозорі комунікації.

З огляду на це доцільно: закріпити вітальну компоненту у стратегічних документах; стандартизувати кризові комунікації з урахуванням доступності та багатомовності; посилити підготовку кадрів (зокрема у форматі безперервного професійного розвитку та симуляційних навчань); розбудувати партнерства держави, НУО й бізнесу; запровадити незалежний моніторинг та аудит ефективності. Такий підхід зменшує вразливість суспільства, підсилює захист найчутливіших груп і створює умови для сталого розвитку навіть у найскладніших обставинах.

Запровадження вітальної компоненти як окремого напрямку освіти і науки формує цілісний комплекс знань та умінь, який поєднує безпековий, медичний, психологічний і правовий виміри, сприяючи підвищенню стратегічної спроможності системи національної безпеки.

Джерела.

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 31. – Ст. 241.
3. Про основи національного спротиву : Закон України від 16 липня 2021 р. № 1702-IX // Відомості Верховної Ради України. – 2021. – № 37. – Ст. 293.
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 28. – Ст. 250.
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.
6. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 38–39. – Ст. 380.
7. Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2019. – № 18. – Ст. 73.
8. Charter of Fundamental Rights of the European Union. – 2000/C 364/01. – Official Journal of the European Communities, 18.12.2000.
9. European Social Charter (Revised). – Council of Europe, Strasbourg, 03.05.1996.
10. Code of Practice on Disinformation. – European Commission, Brussels, 26.09.2018.
11. WHO. Health security and emergency preparedness : Strategic framework 2018–2023. – Geneva : World Health Organization, 2018.
12. Рижов І. М. Парадигмальні риси антитерористичної безпеки сучасного інформаційного суспільства // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2019. – № 3(27). – С. 110–118.
13. Романов І. В., Рижов І. М., Тонконог І. О. Методологія комплексного оцінювання розвитку національних інтересів України в секторі економічної та державної безпеки // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2019. – № 3(27). – С. 30–48.
14. Варення Н. М., Шелудякова Н. А., Рижов І. М. Правові стандарти інформаційного суспільства // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки». – 2021. – № 10. – DOI: 10.25313/2520-2308-2021-10-7641.
15. Рижов І. М., Варення Н. М. Безпекова компетентність у світоглядно-освітніх ракурсах сучасності // Інноваційна педагогіка. – 2021. – Вип. 40. – (початок статті: с. 194; повний діапазон сторінок у PDF).
16. Ящук П. В. Вітальна безпека вразливих верств населення в умовах загроз терористичного характеру та інших форм насильства : практичний poradnik. – Вінниця : ТОВ «Твори», 2025. – 104 с.
17. Ryzhov I., Yashchuk P. Vital security paradigm in new millennium: coordinate system and state-of-the-art [Електронний ресурс] // Journal of Law and Political Sciences (JLPS). – 2025. – Vol. 45, № 2, Issue 3 (June, Special issue). – P. 94–127. – Режим доступу: <https://orcid.org/0000-0001-8009-5895>; <https://orcid.org/0009-9367-0604>. – P-ISSN 2222-7288. – E-ISSN 2518-5551.

DOI: 10.61718/sgv59.04

Рацборинська-Полякова Наталія Володимирівна

Кандидат медичних наук, доцент

ORCID:0000-0002-4205-1493

Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІН ПСИХІЧНОГО СТАНУ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА ЗА ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття висвітлює результати порівняльного аналізу досліджень видатних українських науковців в сфері охорони ментального здоров'я, зокрема української молоді, та власного емпіричного дослідження особливостей змін психічного стану студентів медиків за період воєнного стану. Ключові слова: психічне здоров'я, психодіагностика, емоційний стан, тривога, депресія, стресопірність, порушення сну, якість життя.

Актуальність. Ситуація в Україні за умов війни зумовлює значне зростання поширеності розладів психіки, зокрема через вплив хронічного стресу, досвіду травматичних подій та соціально-економічної невизначеності. Студентська молодь, яка одночасно перебуває у процесі професійного становлення та